DİL VE İLETİŞİM

Dil

Dilbilimciler, dilin tanımı konusunda bazı noktalarda mutabık olmalarına rağmen dilin doğası gereği tek, kesin bir tanımda uzlaşılamamaktadır.

Dil, farklı semboller aracılığıyla bireyler arasında anlaşmayı sağlamaktadır. Ses gibi bilinç dışı bölümleriyle biçim bilgisi, söz dizimi ve anlam bilgisinin ötesinde de ele alınıp değerlendirilmesi gereken bir yapıdır.

Dil tanımlarında uzlaşılan en önemli unsur dilin anlaşmayı sağlayan bir sistem olduğudur. Dil, duygu ve düşüncelerin, toplumda ortak ses ve anlam öğelerinden yararlanılarak aktarımını sağlayan, belli kurallar çerçevesinde değişen ve gelişen bir dizgedir. (Aksan, 1995: 55)

Ferdinand de Saussure'ün yaptığı tanıma göre, dilyetisinin toplumsal eseri dil, bu yetinin kişiler tarafından kullanılabilmesine (söz-konuşma) yarayan ortak kabule dayalı bir sistemdir. Dil gösterenlerle gösterilenlerin arasında bağa dayalı bir dizge ve aynı zamanda bu bağın ürünü göstergelerin işleyiş kurallarını içeren mekanizmadır. (Saussure (çev. Vardar), 1998: 75)

Hiçbir dil, diğerlerinden daha ilkel, az gelişmiş ve yapı bakımından daha basit olarak değerlendirilemez. Her dil, konuşanlar için yeterli bir dilbilgisi sistemine ve ihtiyaçlarına uygun kelime hazinesine sahiptir. Doğal olarak modern toplumların teknik gelişmelerine paralel durum ve olayları anlatmak için kullanılan sözler sanayileşmemiş toplumlarda kullanılmayacaktır; bu durum bir dili ilkel yapmamaktadır.

Diller doğal özelliği gereği zaman içinde değişir ve gelişir; bu değişiklik kuralsız değil, düzenli ve belirli sınırlar içinde oluşmaktadır. Dilin değişiminde, tekrarlayan modellerin ve motivasyonların keşfi son iki yüzyılda gerçekleşen dilbilimin önemli ilerlemelerinden sayılmaktadır.

Dil, söze (bireysel kullanıma) imkan sunan, ortak mutabakata dayalı bir kurumdur, *"söz"*ün o dili konuşanlar tarafından ortak kabul edilmiş ve uzlaşılmış olmasından başka bir gerçeklik koşulu yoktur. Dil, sözün aksine yeni yaratımlara olanak tanıyan bir potansiyele sahiptir. (Tura, 2005: 106).

Dilbilimin erken dönem çalışmaları dili tanımlamak, oluşumunu anlamak ve sözcük, yazım sistemi gibi konulara odaklanmışken ileri dönemde ortaya çıkan ve tartışılmaya başlayan fenomen dilin toplumsal boyutu olmuştur.

Dilbilimin kurumsallaşmasının temellerini atan Ferdinand de Saussure, dil ve onu kullanan toplumun ilişkisi üzerinde özellikle durmaktadır.

Saussure'ün tanımına uygun olarak, aynı topluluktan olan bireylerin benliğinde yer etmiş bir *"gömü"*, her beyinde gerektikçe gerçekleşen bir zorunlu dizgedir. Ne var ki bireylerin hiç birinde eksiksiz biçimde bulunmaz bu dizge ancak tüm toplum düzeyinde eksiksiz olduğu söylenebilir. Dil bağlamında ses ve düşünceyi ayrılmaz kabul eden Saussure, dili bir kâğıda benzetir: Ona göre kâğıdın bir yüzü düşünce, diğer yüzü ise sestir. Dilde de durum aynıdır ses ve düşünce birbirinden ayrılamaz. (Yücel, 2007: s. 52)

Dilbilim üzerine çalışmalarında Saussure, dil (langue-dilin soyut kuralları) ile sözü (parole-dilin konuşma şeklindeki somut hâli) birbirinden ayırmaktadır. Bununla dilin toplumsallığını vurgularken sözün bireyselliğini belirlemektedir. Şöyle ki, dil toplumsal anlaşma ve kabule dayalı sözü (konuşma) oluşturan dilbilimsel kuralların soyut bir sistemidir. Söz ise bunun eyleme dönüşme halidir, bireyseldir. (Saussure, 1980: 105).

Sosyal ilişkileri sürdürmek için kullanılan dil, iki bileşenden oluşur: dilin kuruluşuyla ilgili iç yapı ve sosyal bileşeni: dil toplumun içinde oluşur ve gelişir toplumunun kendini ifade ettiği dil sosyal anlam taşır. Dış bileşenler ise dilin biçimsel boyutunu barındırır.

Bloom ve Lahey (1978) dilin dış bileşenlerini üç kategoride ele alır: biçim (form), içerik (content), ve kullanım (use). *biçim bileşeni*, ses bilgisi, biçimbilgisi ve söz dizim yapılarını içerir. *İçerik,* dilin anlam bilgisini; *kullanım* (edim bilgisi-kullanım bilgisini), dilin iletişim işleviyle ilgili yönlerini kapsamaktadır.

Temel dilbilimde yukarıdaki bileşenler, anlam bilgisi (semantik), sesbilgisi (fonoloji), biçimbilgisi (morfoloji), sözdizim/dizimbilgisi (sentaks) ve edimbilgisi/kullanımbilgisi (pragmatik) olarak tanımlanmıştır. Her bileşen aynı zamanda kendi alt disiplinini de içermektedir.

Dilbiliminin gelişimi dilin yaratılmış kurallarla çerçevelenmesine yol açmıştır. Bu da dilin "doğru kullanımı" tanımını yapmayı getirmiştir. Buna karşın konuşulan dil doğru ya da yanlış nitelemeleriyle değerlendirilemez. Kurallar ve "ideal dil" formları toplulukların kullandığı dile uygulanan dış normları oluşturur; bu normlar dilin doğası-kendiliğindenliğiyle çelişmektedir.

Bu normlar, konuşulan dilden çok yazı dilinde belirgindir. Sosyal nedenlerle yazılı dil, konuşulan dile üstün kabul edilmektedir. Bunun en önemli nedeni yazının genellikle sözleşmeler, yasal belgeler ve resmi malzemelerde kullanılması bu üstünlüğün sebebi olarak görülebilir. Ayrıca yazılı dilin konuşma diline göre kalıcı kabul edilmesi bu üstünlüğün sebebi olarak görülmektedir. Denilebilir ki yazılı dil bir kod sistemidir ve esnek değildir; yazı bir dili kurumsallaştıran temel bir unsurdur. Dilbilim kuralları ve yenilikler yazılı olarak kabul edilmediği sürece dilde yerleşip kabul edilmemektedir.

Bu da göstermektedir ki yazı ve konuşma dili arasında fark vardır: Yazı dilinin kurallarla bağlayıcılığı daha nettir, konuşma dilinde bu açıdan daha esnek kurallar söz konusudur.

Konuşma dili, bireyin bilinç düzeyinde ya da bilinçsizce seçtikleriyle kurulur. Toplumda oluşan ortak sözcükleri hangi biçimde kullanacaklarını bireyler tercih ederler. (Hickey, 2003: 7)

Türkiye'de dil konusundaki çalışmalarda sıklıkla karşılaşılan tanımlardan biri: "Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabiî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir." (Ergin, 1985: 3).

Fakat bu tanımında yer alan dilin *"canlı bir varlık" ve "tabii bir vasıta"* olmasıyla ilgili tespitlere takip eden çalışmalarda eleştiriler getirilmiştir. Şöyle ki, dilin insan tarafından sonradan üretildiği bu nedenle de "tabii bir vasıta" olamayacağı savunulmuştur. Dilin *"canlı bir varlık"* olması durumu da Ferdinand de Saussure'ün fikirleriyle değerini yitirmiştir. (Tekin, 1994: 79-80.)

Genel bir ifadeyle dil:

1) Bir iletişim sistemidir

2) Keyfi sembolik değeri olan sesleri içerir

3) İnsanlar tarafından kullanılır

4) Açık uçlu kurallı bir sistemdir.

Dilin özellikleri ve işlevleri

1. Dil iletişimi sağlar.

2. Dil, düşüncenin aracıdır.

3. Canlı bir varlık olan dil toplumsal bir sistemdir. (Hickey, 2003: 17)

Dil ve Düşünce

Dil, düşünce ve gerçeklik, arasındaki ilişki yüzyıllardır filozofları, dilbilimcileri, antropologları ve psikologları meşgul etmektedir.

Platon'un formlar teorisine dayanarak, düşünce ve dil fikrinin "formlar" olarak adlandırılan soyut kavramlardan oluştuğunu ve bütün "varlık ve nitelikler"in formlar biçiminde tanımlandığı ifade edilebilir.

John Locke da gerçeklik ve dil arasındaki ilişkiyi benzer şekilde açıklar:

"Zihinde her hangi bir zamanda gerçekten bulunan ve orada belirginleşen bir nesne zihnin hep aynı nesnesi ya da belirli idesinin işareti kalacak olan bir ada kavuştuğunda, sanıyorum ki belirli ya da belirgin bir ide diye adlandırılabilir." (Locke, 2000: 27)

Locke, bu ifadeyle kişinin nasıl düşündüğünü, gerçekliği nasıl algıladığını ve bunun dile nasıl yansıdığını özetlemektedir.

19. yüzyılda Alman bilim adamı ve diplomat Wilhelm von Humboldt dil ve düşünceyi, weltanschauung (dünya görüşü) olarak adlandırarak düşünceyi tamamen dilin belirlediğini, dil ve düşüncenin birbirinden ayrılamayacağını savunur. (Brown, 1968: 35). Humboldt ayrıca, diller arasında, "kültürel bakış açısı" olarak bilinen bir düşünce olan "bilişsel perspektiflere" yol açan "derin anlamsal" farklılıkları da vurgulamıştır (Wierzbika, 1996: 3).

Amerikan dilbilimci Edward Sapir 1929'da insan davranışlarının konuştuğu dil tarafından kontrol edildiğini ileri sürmüştür. Sapir'i destekleyen çeşitli argümanlar bulunmakla birlikte dil ve düşünce arasındaki ilişkinin devam eden bir süreç olduğu söylenebilir. Dil, düşünceyi aktarmaya yarar ve dünyayı algılayış biçimini belirler.

Konuşma (söz), bireyin düşünce sürecini ifade etmenin yoludur. Dilin inşası tüm insanlar arasında tekdüze bir şekilde gelişmemiştir. Farklı coğrafya, yaşam alışkanlıkları ve dil, bireylerin gerçekliği farklı bir şekilde algılaması sonucunu doğurur. Kısacası sosyal ve çevresel ortam, bireylerin düşünme biçimini etkiler.

Düşünce süreci dil ile yönlendirilir ve aynı zamanda dil düşünceler yoluyla inşa edilir. Saussure'e göre, dil olmadan düşüncede somut değildir; söz olmadan düşünce, biçimlenmemiş, bir yığındır.

Dilin, düşünceyi belirleyen tek etken olmadığı açıktır; bununla birlikte dilin düşünce sürecindeki etkisi tamamen göz ardı edilemez. Sadece çok daha büyük bir paradigmanın küçük bir parçası olarak düşünülebilir. Örneğin henüz konuşamayan bebeklerin konuşmayı öğrenmeden önce de düşünce sürecinin oluştuğu kabul edilmektedir. Piaget'e göre, her çocuğun yönlendirilmiş ve doğrulanmamış iki farklı düşünce süreci vardır:

> Piaget (1923), *"Doğrudan (gerçek) düşünce bilinçlidir, yani düşünenin aklında mevcut olan bir amacı sürdürür, zekidir, bunun anlamı gerçekliğe uyarlanır ve onu etkilemeye çalışır, doğru ya da yanlış olduğunu kabul eder (deneysel ya da mantıksal olarak doğrudur) ve dil tarafından iletilebilir. İçe dönük düşünce bilinçaltıdır, yani izlediği hedefler ve çözmeye çalıştığı problemler bilinçte mevcut değildir, gerçekliğe uyarlanmamıştır, ama kendisi için bir rüya yaratır. Hayal dünyası, gerçekleri ortaya koymak değil, arzuları tatmin etmek için eğilimlidir ve dil aracılığıyla kesinlikle bireysel ve iletişimsiz kalmaya devam eder, aksine, esas olarak imgelerle çalışır ve kendini ifade etmek için, rücu hakkı vardır. dolaylı yöntemlere, semboller ve efsaneler aracılığıyla çağrıştırarak, onun nasıl yönetildiği duygusu. "* (Piaget, 2000)

Dil, düşüncenin belirleyicisi değildir, ancak düşünce sonunda dille ifade edilir. Kişinin bilmediği dilde bir acı ifade eden bir kelime herhangi bir etki yaratmazken aynı kelime aşina bir dilde söylenirse düşünce sürecini etkileyecek ve bir tepkiye yol açacaktır.

Bu bağlamda, George Lakoff ve Johnsen'in (2003), dilde kullanılan metaforik anlatımların dillere göre farklılık gösterdiğini ve bu dili konuşanların nasıl düşündüğüne dair farklı kültürel metaforlar kullanıldığı argümanı hatırlanmalıdır.

İnsan, nesnel dünyada birey olarak vardır ve bir sosyal alanda başka insanlarla yaşar. Bireyin dünyası gerçek dünya büyük ölçüde bilinçsizce grubun dil alışkanlıkları üzerine inşa edilir. Bunula birlikte aynı sosyal gerçekliği temsil ettiği düşünülse bile bireylerin aynı dille kurdukları gerçek dünya kendine özgüdür. (Salzmann, 1993: 153).

Dil, düşüncenin vücud bulmasına yardımcı olur; *"dil, biçimi olmayan düşünce akımını, özbilinç, eklemleme ve irdeleme araçlarıyla muktedir kılar"* (Harris ve Taylor, 2002: 144).

İletişim açısından dilin anlamlandırmayı sağlaması önem arzetmektedir. Dilin bu özelliğini Hammann şöyle açıklamıştır: *"Akıl anlama süreçlerinin bütününden oluşan bir şeydir, ama anlama dediğimiz şey ise ancak dil yoluyla gerçekleşebilir. Dil olmasaydı akıl da olmazdı. Çünkü dil aklın hem organı hem de ölçütüdür"* (Akt. Akarsu, 1998: 37). Leibnitz'in *"Dillerin insan zihninin en iyi aynası olduğunu, kelimelerin anlamlarının tam bir analizini, aklın nasıl işlediğini her şeyden iyi gösterebileceğini sanıyorum."* (Akt. Kayaalp, 1998: 6) diyerek dilin anlamlandırmayla ilişkisine dikkat çekmektedir.

Dil, insanın doğasında varolan düşünme yetisini kullanabilmesine yaramaktadır. (Harris ve Taylor, 2002: 114) Dilsel determinizm hipoteziyle dil olmadan düşüncenin gerçekleşemeyeceğini ileri süren Benjamin Whorf, dilsel determinizm hipoteziyle *"dilin, algılama gücü üzerinde bir çeşit diktatorya kurduğunu düşünür ve bizlerin lafzın esiri olduğunu"* (Doğru, 1996: 18) iddia eder. Worf'a göre kelimeler bireyin düşünme biçimini belirler. Benzer biçimde Gökberk de (1997: 71) dilin insanların düşüncelerini belirlediğine değinmektedir.

Düşünceler dilde görünür olur böylece düşünce nesnel hale gelir. Düşünceler dille ifade edildikten sonra yine konuşan tarafından duyularak algılanır; bu dönüşüm olmadan doğru bir şekilde düşünme mümkün değildir. Bu nedenle *"düşüncenin bir elbisesinden başka bir şey olmayan ve onun bir vasıtası olan 'dil'i, ona uygun kılmak gerekir."* Öyle ki, *"kişi düşüncelerini dilde, dille, dilin imkanıyla oluşturur ve yine bu düşüncelerini o dilde, o dille o dilin imkanlarıyla başkalarına aktarır."* (Harris ve Taylor, 2002: 145).

İlgili aktarım ve ifade süreci en iyi şekilde anadilde gerçekleşir. *"İnsanın hayatında ilk olarak öğrendiği dil, onun ana dilidir. Dilin insan için başardığı veya insanın dil yardımıyla başardığı her şeyi, insan önce bu dilde öğrenmiştir."* (Porzıg, 1995: 157) Düşüncenin dille bağı açıktır; dilden bağımsız düşünce olamayacağı gibi düşünceden bağımsız dil de ortaya çıkıp gelişemez. (Doğru, 1996: 18)

Açıktır ki düşüncenin dille bağı, kişiye anlamlı iletiler yaratma yeteneği kazandırır. Müller (1864), *"insanların (papağanlardan farklı olarak) hiç önceden*

rastlanmamış bir evrimsel sıçramayla haykırışlardan sözcüklere, içten geldiği gibi çene çalmaktan bilinçli dile geçmeyi nasıl gerçekleştirdiklerinin bir izahı olarak yalnız 'homo sapiens'e özgü muhakeme yeteneğine başvurulur." (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 159) şekliyle bu fikri savunur.

Özetle düşünceler, dil aracılığıyla kelimelere-kavramlara dönüşür ve aktarılabilir anlamlı yapıları oluşturur, Dille düşünce birbirinin tamamlayıcısıdır; kişi, duyum ve düşüncelerini, dil ile sistemli yapılara dönüştürür, dille sınıflandırır. Bu sınıflama da dilin düşünceye etkisinin açık kanıtı sayılabilir.

İnsanın dış dünyayı algılayışı onun muhakeme yeteneğine dayanmaktadır. Kişi, ancak dil aracılığıyla göstergeleri sembollere dönüştürür ve kendi dışındakileri anlamlandırır. *"İnsan, düşüncesinin unsurlarını dilsel kalıplara döküp dilsel sembollere çevirmedikçe düşünme eylemini gerçekleştiremez."* (Doğru, 1996: 15)

Bir Bilim Dalı Olarak Dil

Dil, doğrudan gözlemlemek mümkün olmadığından birçok doğa bilimlerinden farklıdır. Sembolik insan davranışlarını, kesin yargılarla değerlendirmek mümkün değildir, insan davranışı tahmin edilemez çünkü çok fazla değişkenden etkilenir.

Dil kuralları, bir dilde sürecin açık bir ifadesidir. cümle üretimini yöneten kurallar, kelimelerin oluşumu ve telaffuzları. Diller kurallı yapılar olmakla birlikte bu kurallar aynı zamanda istisnaları da barındırır.

Dil doğal yollarla gelişir ve edinilir; anadil ile ilgili kurallar ve dil edinimi ise içgüdüsel bir süreçte gelişir ve gözlemlenmesi mümkün görünmemektedir. Bireyler konuşmalarında bu kuralları kullanabilmelerine rağmen bunları bilinç düzeyinde nasıl kullandıklarına dair kanıt bulmak güçtür. Örneğin, bir konuşmacı, kuralları sözel olarak ifade edebilecek durumda olmasa da yine de kendi ana dilini konuşur. (Hickey, 2003: 8)

Dilbilim tarihi boyunca kişinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olan dil düzenlenmeleri ve dilin sosyal boyutuyla ilgili çalışılmıştır. Dilbilim çalışmasının iki ana yönü vardır: dilin iç yapısını ve bu iç yapıya sosyal anlamın eklendiği yönü.

Dil oldukça farklı düzenlenmiştir. Bir buzdağının yüzde doksanının yüzeyin altında olması gibi, dilin sadece yüzde onluk bir kısmı bilinçli bilgiyle biçimlenmiştir. Bu bilgi de genellikle konuşmacıların kullandığı dil ile sınırlıdır

Bilinçsiz bilgiyle sahip olunan alanları ise sözdizimi (cümle yapısı) veya fonoloji (ses yapısı) ve unsurları biçiminde belirleyebiliriz. İnsanlar konuştuklarında sözdizimi kurallarını düşünmezler. Ama her cümlede bu kuralları kullanırlar. Bu bağlamda, dilde, bilinçdışı bilginin de geçerli ve önemli olduğu üzerinde durulmalıdır.

Dili öğrenme ile yürüme benzeri fiziksel diğer aktiviteleri öğrenme süreçlerinden bilinçli ve bilinçsiz alanı açıklarken yararlanılabilir. Yürümek, görünen fiziksel aktivitenin ötesinde, çok karmaşık sinirler, kaslar ve tendonların etkileşimi ile gerçekleşir. Benzer olarak dilde de dilbilgisi kurallarının ötesinde konuşma yetisini harekete geçiren fiziksel yapılar etkilidir. Genetik kodlarda bulunan bir miras olarak dil, çocukluğun ilk yıllarında edinilir. Bu dönemde bilinçdışı etkinlik nedeniyle dil edinimi de daha kolay gerçekleşmektedir. Bu bilinçdışı edinim ileri yaşlarda azaldığı için yaş ilerledikçe yeni bir dil öğrenme yeteneği de azalır. (Hickey, 2003: 14)

Dilbilim, dilin bilimsel incelemesini kapsamaktadır. Bu kapsamda incelenenlerden biri dil yetisi diğeri doğal dildir. Dil yetisi, kişinin dili edinle sürecine odaklanmaktadır. Doğal dil kavramı ise toplulukların konuştuğu ve tam olarak ortaya çıktığı zamanın bilinemediği sistemlerdir.

Dili, bireyin nasıl ürettiğini doğrudan gözlemleme yolu olmadığı için dil biliminde kanıt dolaylı olarak kazanılır. Dil, yani çalışmanın nesnesi sadece çıktıyla değil üretim sırasında incelenir.

Dilbilimi gelişimi itibariyle Geleneksel, Tarihsel, Yapısalcılık ve Üretici-Dönüşümsel dilbilimi olarak sınıflandırılmaktadır. Geleneksel dönem Antik Yunanda başlamıştır ve bu dönemde dilin felsefesi önem taşımaktadır. Konuşulan dilin nasıl oluştuğu bu dönemde açıklanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla kelimeler ve nesneler arasındaki ilişki tartışılmıştır; Platon Cratylus'ta bunu tartışmaktadır. Bugün varlık ile söz arasındaki ilişkinin uzlaşıya dayalı ve nedensiz olduğu kabul edilmektedir.

Tarihsel Dilbilim, coğrafi keşiflerle başlamıştır; farklı coğrafyalarda farklı dillerin konuşulması diller arası mukayesenin gelişmesine yol açmıştır. Dil

grupları bu dönem ortaya çıkmıştır. Bu dönemde diller hem kendi içinde dönemlere ayrılarak karşılaştırmalı olarak incelenmiş hem de dillerin bağlantıları ve kaynaklarının belirlenmesine çalışılmıştır. Bu dönemde ayrıca dil yaşayan bir sistem olarak ele alınmıştır. Bu dönemde dilin evrimini incelemek amaçlanmıştır. (Kaynağı unutmuşsun SEÇİLLL)

Çağdaş dil bilimin temeli Ferdinand de Saussure tarafından atılmıştır. Saussure'in modern dil bilimini kurumsallaştırdığı da söylenebilir. Bir önceki dönemin evrimci anlayışı ve diyakronik yaklaşımına karşı Sausure dille ilgili *Eşzamanlılık (Synchronic) ve Artzamanlılık (Diachrony)* ayrımını getirmiştir. Senkronizasyon, dilin belirli bir noktada araştırılmasıdır. Zaman (tarihsel bakış açısı-mevcut olabilir, ancak zorunlu değil). Diachrony bir süreçte dilin araştırılmasıdır. Saussure'e göre dilin geçmişteki durumu önemli değildir; şu anki durumu önemlidir.

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında Ferdinand de Saussure'ün verdiği dersler *Cours de linguistique générale* "Genel dilbilim Dersleri"nde (1916) adıyla ölümünden sonra kitap haline getirilmiştir. *Genel Dilbilim Dersleri'*nde Saussure dilin göstergelerden oluştuğunu savunmaktadır. Saussure'e göre sözler bir şeye işaret ettikleri için göstergedirler. Her göstergenin iki yönü vardır: Biri ses imgesidir ki gösteren adını alır. Birer gösterge olan sözcüklerden yola çıkarak değerlendirildiğinde, dil bir göstergeler sitemidir ve dış gerçeklikten bağımsız, kendi kurallarına göre işlemektedir. (Moran, 2004: 187-188).

Saussure'e göre göstergelerin, gösteren ve gösterilenden oluşur; gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki ise rastlantısal olarak tanımlanmıştır. (Gösteren ile gösterilen arasındaki bağıntı keyfidir.) Ona göre gösteren ses imgesidir (sound image) gösterilen ise kavramdır (concept). Bu düşünce aynı zamanda göstergebilimin temellerini oluşturmuştur.

Langue (dil) ve parole (söz) Saussure'un dil bilimine kattığı ikinci önemli dualitedir. Langue, ile dilinin sistemi kastedilmektedir; parole için de aslında yine dili konuşanlar dil sistemine yani Langue'ye başvurur. Raymond Hickey *Dilbilim: Giriş* Sayfa 23/37 Ona göre, sözcüklerden dile varılır ve dil toplumsal bir gerçekliktir. Yapısalcı anlayışta bir şey zıddı ile değer kazanır; tek başına anlamsızdır. (Saussure, (Çev: Vardar), 1998: 44)

Altmışlı yılların başında Noam Chomsky, *yetkinlik* ve *performans* kavramları Saussure'ün Langue ve Parole kavramlarına yakındır.

Bir dil sistemi, dilbilimsel bilginin ortak çekirdeği olarak dil ve yetkinlik arasındaki farktır. (burada Saussure'ün etkisi açıktır)

Émile Durkheim gibi on dokuzuncu yüzyıl sosyologları; konuşmacının doğru cümleleri üretip tanıması için soyut yeteneğe sahip olduğu yapılara dayanarak kendi ana dilini çocukluk döneminde dil edinimi döneminden soyutlanmıştır.

Langue ve *parole* arasındaki ayrım, dilin köklerine göre değişir. Konuşma seviyesinde değişiklik genellikle kaynağa bağlıdır. Saussure bu durumu şöyle açıklıyor, nesne ile ilgili dilden bağımsız bir nesne fikrine sahibiz. İşaret, zihinsel bir kavram ile belirli bir sözcük arasındaki bağlantıdır. Bu anlayışa göre bir işaret, zihinsel kavramları bir dilin parçası haline getirmektedir.

Saussure'den sonra yapısalcılık çeşitli okullar vasıtasıyla devam etmiştir. Prag Okulu ve Kopenhag Okulu bu okulların en önemlileridir. Prag Okulu temsilcileri dil araştırmalarında işleve öncelik verilmesi gerektiğini savunur. Bu okul temsilcileri, özellikle görevsel sesbilgisi (fonoloji) alanında çalışmıştır; özellikle phoneme kavramı üzerine araştırmalar yapılmıştır.

Temel özelliğinin işlevselcilik olarak belirlenebileceği Prag Okulu Mathesius'un öncülüğünde 1926 yılında kurulmuştur. Karcevski, Trubetzkoy ve Jakobson Bu ekolün temsilcilerindendir. Prag Dilbilim okulu, biçimselci yazın ve sanat incelemecileri ve dilbilimcilerce kurumlaştırılmıştır. (Hickey, 2003: 24-25)

Yapısalcılık 1950'lerin sonlarında bilimsel alanda etkili olmuştur. Özellikle 19. yüzyılda Claude Lévi-Strauss, insan beynindeki şifreleri (yapıları) çözmek amacıyla kullanmıştır. Yapısalcılık, sosyal bilimlerde özellikle 1960'lı yılların sonundan itibaren eleştirilmeye başlanmıştır. (Yüksel, 1995: 12)

Kopenhag Okulu ise V. Bröndal, L. Hjelmslev ve H. S. Uldall 1931'de tarafından kurulmuştur. Prag okulunun aksine farklı olarak yaptığı çalışmaları sesbilgisine değil mantık çerçevesinde biçimlenmiştir.

Leonard Bloomfield davranışçılığı dile uyarladığı çalışmalarıyla yapısalcılığın Amerika'daki önemli temsilcilerinden olmuştur. Psikolojide, büyük etkisi olan davranışçılık, özellikle Amerika'da iki dünya savaşı arasındaki Leonard Bloomfield'ın ünlü kitabı *Dil* (1933) ile ortaya çıktı. Davranışçılığa göre

insana yönelik konularda tek meşru veri doğrudan gözlemden elde edilmektedir. Bu dilbilime de uygulanmış ve geçerli veriler, dilsel davranışları gözlemlemekten elde edilmiştir. Burada en önemli nokta verilerin mümkün oldukça genel ve geçerli olmasını sağlamaktır. Bunun bir sonucu olarak dil bilgisiyle ilgili doğrudan gözleme dayanmayan her türlü bilginin reddi söz konusu olmaktadır.

Amerika'da Üretici-Dönüşümsel dilbilimi geliştiren Avram Noam Chomsky, dil olgusunu zihinsel ve psikolojik bir düzeyde tartışmıştır. Dili psikolojik bir olgu olarak kabul eden Chomsky, sınırlı sayılardaki kurallarla nasıl sınırsız cümleler üretilebildiği sorusuna odaklanmıştır. "Bir dili kullananın belli bir tümcenin kendi anadiline ait olup olmadığını anlayabilmesini nasıl açıklamak gerekir? Kişinin daha önce hiç duymadığı söylemediği bir cümleyi kurabilmesini ve kurulan bu cümleyi anlaması nasıl gerçekleşir?" gibi sorular Chomsky'nin dil çalışmalarında öne çıkmaktadır.

Chomsky'nin Edim (performance) ve edinç (competence) kavramları üzerine odaklanmıştır. Edinç, kişinin kullandığı dilin bilgisine sahip olmasını karşılamak için kullanılmıştır. Edim, ise kişinin sahip olduğu dil bilgisinin konuşmaya biçiminde ifadesidir.

Chomsky, bir kurallar dizgesi olan edinç üzerinde daha fazla durmaktadır. Çünkü dili konuşanlar konuşma sürecinde kuralları öncelemez; konuşma sırasında dil kurallarına uyulmaması söz konusu olduğu için onu göz ardı eder. Yapısalcılık döneminde aksatılan söz dizim çalışmalarına ağırlık verir. Chomsky'nin kullandığı yüzey yapı ve derin yapı kavramları üzerinde de durulmalıdır. Derin yapı ile Chomskynin anlatmak istediği bir cümlenin altında yatan anlamdır. Bir derin yapı farklı yüzey yapılar tarafından ifade edilebilir.

Saussure'ün aksine Chomsky dilin sosyal boyutuyla ilgilenmez, dili kurralları çerçevesinde ele alır. *"Dil yetisi insanlara özgü bir yetidir. Tüm insanlarda var olan ve başkalarında var olmayan, benzersiz, basit girdilerle zengin ve karmaşık dilleri ortaya çıkartabilen bir yeti. Bu şekilde gelişen dil, bizim ortak biyolojik doğamız doğrultusunda belirlenmiştir, düşünce ve kavrayışa derin bir biçimde nüfuz eder ve doğamızın temel bir bölümünü oluşturur."* (Chomsky, 2009: 53.)

Dil üzerine Edward Sapir de dilin öncelikle sosyal bir yapı olduğunu söylerek kültürel boyutuna dikkat çeker. "Dil, yalnızca insana özgü olan;

düşüncelerin, duyguların ve isteklerin, istençle (irade göstererek) üretilmiş semboller kullanarak iletilmesini sağlayan ve içgüdüsel olmayan bir yöntemdir."

Dilbilimsel bir araştırmada kullanılacak verilerin toplanması için çeşitli yöntemler vardır.

Yirminci yüzyılın başlarına kadar bilimsel araştırmalar genellikle veri seçiminde özneldir. Çeşitli disiplinlerden bilim adamları bu tür araştırmaları nesnelleştirmenin yollarını aramışlardır.

1. İletişim ve Dil

İletişimi basit ve net bir biçimde tanımlamak mümkün değildir. "İletişimi tanımlayınız" gibi basit bir sorunun 1977 yılında yayımlanan bir makaleye göre 4 bin 560 farklı kullanımı söz konusudur. (Oskay, 2006)

İletişim, Latince communis kelimesinden türetilen communication kavramının dilimizdeki karşılığıdır. Communication, bir ortaklığı, toplumsallığı, katılımı kapsayan, anları barındırmaktadır. Görülebilir ki bu kavramı bireyler arasında olmasıyla birlikte bunlar aracılığıyla toplumsal düzeyi de etkileyen bir süreç olarak ifade etmek gerekir. Communication, kelime kökü olarak toplumsallaşma anlamını barındırırken Türkçe'de iletişim: *"Birey ile birey (ya da bireyler) arasında yapılan bir anlam yüklü simgeler gönderimi, alımı, işlenimi, yeniden gönderimi, yeniden alımı, yeniden işlenimi sürecini anlatmaktadır."* (Türkoğlu, 2007)

İletişim tanımlarında, insan etkileşimi, bilgi aktarımı, etki veya tepki, karşılıklılık, topluluk ve toplumsallık, kültür vb. birçok kavram da dahil olmaktadır. Bu farklı kavramları barındıran tanımları birleştirme ve tek bir iletişim tanıma ulaşma çabası ise çelişkili tanımlama çabaları olacaktır.

İletişim bilimi alanında çalışanlar, bu çelişkili durumun çözümü ve iletişim süreçlerinin anlaşılabilmesi ve tanımlanabilmesi için interdisipliner çalışmalar yürütür.

İletişim süreci, kaynaktan, bir kanalla (yazılı, sözlü, görsel veya beden dili ile), düşünce, durum, duygu, bilgi veya kültürün diğer kişi ya da topluluklara aktarılmasıdır.

Dinamik bir süreç olan iletişim hedefle sözlü ve sözsüz etkileşim kurmayı kapsamaktadır. Bireyler, bir iletişim ağı içinde yaşamaktadır ve iletişim kurmaması olanaksızdır.

İletişim, mesajların (iletilerin) kaynak ve hedeflerinin ortak zaman ve / veya mekanda birleştirir. İletişimi yalnızca bir süreçten ibaret tanımlamak eksik olacaktır. Süreç ön plana çıkarıldığında iki taraflı iletişim, yani kişilerarası iletişimden bahsedilmektedir.

Bireylerin iletişim ediminde bulunurken kullandıkları kitlesel mesaj dolaşımını sağlayan araçlardan (gazete, radyo-TV, sinema vb.) yani endüstriyel ve toplumsal bir bağlamdan söz edildiği zaman kitle iletişimi alanı ile ilgili etkinlikler söz konusu olmaktadır. (Türkoğlu, 2007)

Özetlenecek olursa, iletişim, bireylerin veya grupların bilgi almasını, bilgi vermesini veya duyguları ifade etmesini sağlayan bir süreçtir. Bu tanım, beden dili, konuşma ve yazma becerilerini içerir. İletişimin önemli bir unsuru dildir.

Düşüncelerin ve duyguların ifadesine aracılık eden anlaşılmayı sağlayan dilin bu görevi için Locke (1975) *"İnsanın, başkalarına da yarar sağlayabilecek ve zevk verebilecek, çok çeşitli düşünceleri olsa da bunlar görünmez ve başkalarından saklı olarak insanın kendi içindedir ve kendiliğinden ortaya çıkamaz. Düşüncelerin iletimi olmadan toplumun refahı ve üstünlüğü olmayacağına göre insanın, düşüncelerinin oluşturduğu görünmez ideleri başkalarınca da anlaşılır kılabilmek için, duyulara hitap eden bazı dış göstergeler bulması gerekliydi. Bu amaca yönelik o eklemeli seslerden (dilden) daha uygun hiçbir şey yoktur"* (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 99)

Chomsky de (2002: 90) dilin asıl işlevinin düşünceyi aktarmak olduğunu söyleyerek dilin, iletişim sürecindeki aktarım vasıtası olma görevini vurgular. Dilin doğası, kullanımı ve anlamlandırma süreci sağlıklı işletilmeden, sağlıklı aktarımdan bahsetmek söz konusu olamaz. Zira zihni üretimi somutlaştıran ve aktarıma hazır hale getiren dildir. Bu yüzden dil, en önemli iletişim aracıdır.

İletişim sürecini, mesajın uygun bir kanalla bir kişi veya topluluğa gönderilmesini kapsamaktadır. Yukarıdaki alıntılara dayanarak da iletilerin en iyi ve açık biçimde oluşturulacağı vasıtanın dil olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Dil aynı zamanda, *"insanların keşiflerini, muhakemelerini ve bilgilerini birbirine aktardıkları bir kanaldır"* (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 101-102). Kişiler bu kanalı, *"bir arada bulundukları her durumda birbirlerine düşüncelerini aktarabilmek ve anlaşabilmek için bir sistem olarak oluşturmuşlardır. Bilinen en eski toplumlarda bile dilin kullanımıyla bir anlaşmalar sistemi kurulmuştur"* (Kayaalp, 1998: 107–108). Bu da açık olarak görüleceği gibi dile karşılık gelmektedir.

Dil, insanların kazandığı tecrübeleri paylaşmaları için de bir araçtır. Bu özellikleri göz önünde bulundurularak düşünüldüğünde dil, bireyler arasında anlaşmaya yarayan en önemli araçtır. (Hickey 2002: 18)

İletişimin en önemli aşaması anlamlı iletiler oluşturabilmektir. Anlamlı iletilerin esasını, düşüncelerin dil aracılığıyla kontrolü ve anlamlı sistemlere dönüşmesi oluşturmaktadır. Çünkü dil, soyut olanı biçime kavuşturur ve mantık çerçevesinde bir sistem kurmaya yarar.

Dil sesler, harfler, el işaretleri veya dokunma, duyuma ve görme ile ilgili sembolleri (örneğin Braille alfabesi) de kapsamaktadır. Düşünceyi bildirmek için algılanacak bir formda -genellikle sesli, görsel veya dokunsal- sistematik olarak fikre bağlı bir aktarım olması gerekmektedir. İnsanlar arasındaki iletişimi sağlayan ve bu iletişimi biçimlendiren bir araç olan dil, farklı işaret sistemlerinden oluşmaktadır.

Konuşma olmadan diğer bütün sistemler iletişim için yetersiz kalmaktadır. Dilin yanlış kullanımı, iletişimi etkileyerek sorunlara yol açarken, doğru kullanımı iletişim sürecini güçlendirir ve etkin kılar.

İnsan, düşünce sistemi aracılığıyla, anlamlı bağlar kurabilen bir varlıktır. Martinet, "*örgütlenmiş bir düşüncenin ancak dille varolabileceğini"* ifade ederek insanın bu anlamlı yapıları üretme sürecine atıfta bulunmaktadır. (Akt. Aksan, 2000: 53–54)

İnsanın dil aracılığıyla düşü nceleri, kavramları ve onların kendi isteği doğrultusunda kullanabilme yeteneğini Condillac (1974) da *"Yalnızca bükümsel ve doğal göstergelere sahip bir insanın emrinde hiçbir şey yoktur. Ama bir insanın kendi seçimi sonucunda elde ettiği göstergeleri (yapay göstergeleri) fikirlerle bağlantılı kılmayı başarır başarmaz, belleğinin teşekkül ettiğini görürüz. (...)*

bunun sonucunda da düşüncelerimizi denetlemeyi öğrenebiliriz" diyerek tespit etmektedir. (Akt. Harris ve Taylor, 2002: 111)

İletişimin en temel aşamasını oluşturan kişi içi iletişime gönderme yapan bu alıntılar ile de dilin bu süreçte vazgeçilmez bir unsur olduğu açıkça belirlenmektedir.

Nermi Uygur (1962), ".... dil insanın bütün evrenle karşılaşmasıdır. ..." diyerek dildeki kavramlar aracılığıyla, bireyin dünyayı algıladığını vurgulamaktadır. Burada iletişimin tanımına dönecek olursak *"sosyal bir etkileşim"* (Fiske, 1990: 1-2) olduğunu hatırlamak gerekmektedir.

Dil, iletişimin yalnızca aracı değildir; sosyal bir pratik ve bir yaratma sürecidir. Toplumsal yaşamın merkezinde bulunan dil, toplumsalı kuran bir özelliğe sahiptir. (Wood ve Kroger, 2000).

Toplum, sosyal gereksinimleri karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültüre sahip gruplardan oluşmaktadır. (Gökçe, 2001: 75) Bu süreçte birlikteliği ve kültürün aktarımını sağlayan dilin birleştiren ve toplumsallaştıran gücü yadsınamaz. Sapir'in (1921), s.8 /(1929,) s 214) de ifade ettiği gibi, *"Dil öncelikle kültürel veya sosyal bir üründür ve böyle anlaşılmalıdır. Dil, toplumsal gerçeğe ulaştıran bir rehberdir."* (Akt. Gökçe, 2001: 96).

İletişim Türleri:

A)Toplumsal ilişkiler sistemi olarak

Kişi-içi

Kişilerarası

Grup iletişimi

Örgüt iletişimi

Toplumsal

Toplumlararası

B)İlişkilerinin yapısına göre

Yatay

Dikey/biçimsel

C)Kullanılan kanala ve araca göre

Görsel

Görsel-işitsel

İşitsel

Dokunmayla

Kitle iletişimi

Doğal yollarla / yapay araçlarla

D)Kullanılan koda göre

Sözlü

Yazılı

Sözsüz

E)Zaman ve uzam boyutuna göre

Yüzyüze

Uzaktan

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. (1998). **Dil-Kültür Bağlantısı.** İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Aksan, Doğan. (1995). **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim).** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, Doğan. (2000). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aktaş, Şerif; Osman Gündüz. (2005). **Yazılı ve Sözlü Anlatım.** İstanbul: Akçağ Yayınevi.

Banguoğlu, Tahsin. (1986). **Türkçenin Grameri.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bloom, Lois; Margaret Lahey. (1978). **Language development and language disorders.** New York: John Wiley & Sons.

Bloomfield, Leonard. (1933). **Language.** Delhi: Motilal Banarsidass.

Chomsky, Noam. (2009), **Bilgi Sorunları ve Dil-Managua Dersleri.** (Çev: Veysi Kılıç). BGST Yayınları.

Chomsky de (2002) **On Nature and Language**. Cambridge University Press.

Ergin, Muharrem. (1985) **Türk Dil Bilgisi.** İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Fiske, John. (1996). **İletişim Çalışmalarına Giriş.** Ankara: Bilim ve Sanat yayınları.

Gökçe, Orhan. (2001). **İletişim Bilimine Giriş.** Ankara: Turhan Kitabevi.

Güneş, Firdevs. (2007). **Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma.** Ankara: Nobel Yayınları.

Harris, Roy. ve Taylor, Tablot. J. (2002). **Dil Bilimi Düşününde Dönüm Noktaları I.** (Çev: Eser E. Taylan ve Cem Taylan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hickey, Raymond (ed.) (2003). **Motives for Language Change**. Cambridge: University Press.

Kayaalp, İsa. (1998). **İletişim ve Dil.** Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Locke, John. (2000-2. Basım). **İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme.** Ankara: Öteki Yayınları.

Locke, J. (1975). **An Essay Concerning Human Understanding.** P. H. Nidditch (ed.). Oxford: The Clarendon Press.

Moran, Berna. (2004). **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Oskay, Ünsal. (2006). **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri.** İstanbul: Der Yayınları.

Özkırımlı, Atilla. (2006). **Türk Dili Dil ve Anlatım.** İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Salzmann, Zdenek. (1993). **Language, Culture, Society.** Boulder: WestviewPress.

Sapir, Edward. (1921) **Language.** New York: Harcourt Brace.

Saussure, Ferdinand de. (1980). **Genel Dilbilim Dersleri I.** Ankara: TDK, Yayınları.

Tekin, Talat. (1994). **Türkoloji Eleştirileri.** Ankara: Doruk Yayınları.

Tura, S. (2005). **Freud'dan Lacan'a psikanaliz.** İstanbul: Kanat Kitap.

Türkoğlu, Nurçay. (2007). **Toplumsal İletişim.** İstanbul: Kalemus Yayınları.

Uygur, Nermi. (1962). **Dilin Gücü**. İstanbul: Kitap Yayınları.

Vardar, Berke. (1998). **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: ABC Yayınları.

Yücel, Tahsin. (2007). **Dil Devrimi ve Sonuçları.** İstanbul: Can Yayınları.

Yüksel, Ayşegül. (1995). **Yapısalcılık ve Bir Uygulama: M. Cevdet Anday Tiyatrosu.** Ankara: Gündoğan Yayınları.

Wierzbicka, Anna. (1996) **Semantics. Primes and Universals.** Oxford University Press.

Wood, Linda A; Rolf O Kroger. (2000). **Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text.** London: SAGE.

Makaleler

Brown, Roger. (1968). *The development of questions in child speech.* Journal of Verbal Learning and Behavior. 7.

Sapir, Edward. (Aralık, 1929), *"The Status of Linguistics as a Science",* Language, Volume 5, No. 4.

İnternet Kaynakları

Piaget, Jean. (2000). *Commentary on Vygotsky's Criticisms of Language And Thought of The Child And Judgement And Reasoning In The Child.* **New Ideas in Psychology** 18 (241-259) (https://lchcautobio.ucsd.edu/wp-content/uploads/2015/10/Piaget-19622000-Commentary-on-Vygotsky.pdf)

Lakoff, George; Mark Johnsen. (2003) **Metaphors we live by.** London: The university of Chicago press. (s. 8.) http://shu.bg/tadmin/upload/storage/161.pdf)